

Mecsek • Sopianicum

Földtan, őslénytan, flóra, fauna, természetvédelem

www.mecsek.gportal.hu

2012.12.03.

Szerkesztő: Fazekas Imre

E-mail: fazekas.hu@gmail.com

Volt egyszer Komlón egy mélyfúró vállalat

Soós Józsefné

A Komlói Mélyfúró Vállalat fennállásának negyven éve alatt (1949–1989) a Komlón élő és dolgozó szakemberek áldozatos munkájával hozzájárult a feketeköszén-bányászat, és ezáltal a város fejlődéséhez. Nagymértékben elősegítette a feketeköszén-előfordulás megismerését, a baranyai települések ivóvíz-ellátását, az építőkö-bányászat működését. Tevékenysége nélkül ma nem ismernék ilyen fokon a Mecsek hegység szerkezeti felépítését, kőzeteinek anyagát, ősmaradványait, hasznosítható értékeit. Az írás áttekinti a vállalat történetét, s emléket állít az ott dolgozó munkatársaknak.

Bevezetés

Évszázadunk első felében az ipar és a közlekedés rohamos fejlődése igényt teremtett a leggazdagabbban felhasználható energiaforrások, a kőszén és a szénhidrogének iránt.

A Dél-Dunántúl nyugati felében, Zala és Somogy megye déli részein ekkor indult meg a szénhidrogén-kutatás az amerikai-magyar vegyes vállalat, a MAORT nagy teljesítményű fúróberendezéseinek segítségével.

A Mecsek hegység felszín közeli széntelepeire telepített apró magánbányák, melyekben már a 19. században megindult a bányászat, lassan kimerültek. Az itteni feketeköszén magas fűtőértéke azonban felkeltette a vállalkozók érdeklődését, és már az 1800-as évek végén megindult a szénbányászat előkészítéseként a fúrásos kőszénkutatás. Az első két kőszénkutató fúrás 1887-ben, ill. 1898-ban fúrták a Szászvár melletti Császa község határában a Dunai Gőzhajózási Társaság kezdetleges, ütte működő, gőzmeghajtású fúrógéppel. Ezeket még 74 db MAORT-fúrás követte a Mecsek területén a második világháború kezdetéig, összes hosszuk meghaladta a 28 000 folyómétert. A világháború csak rövid időre vetette vissza a kutatást, már 1946

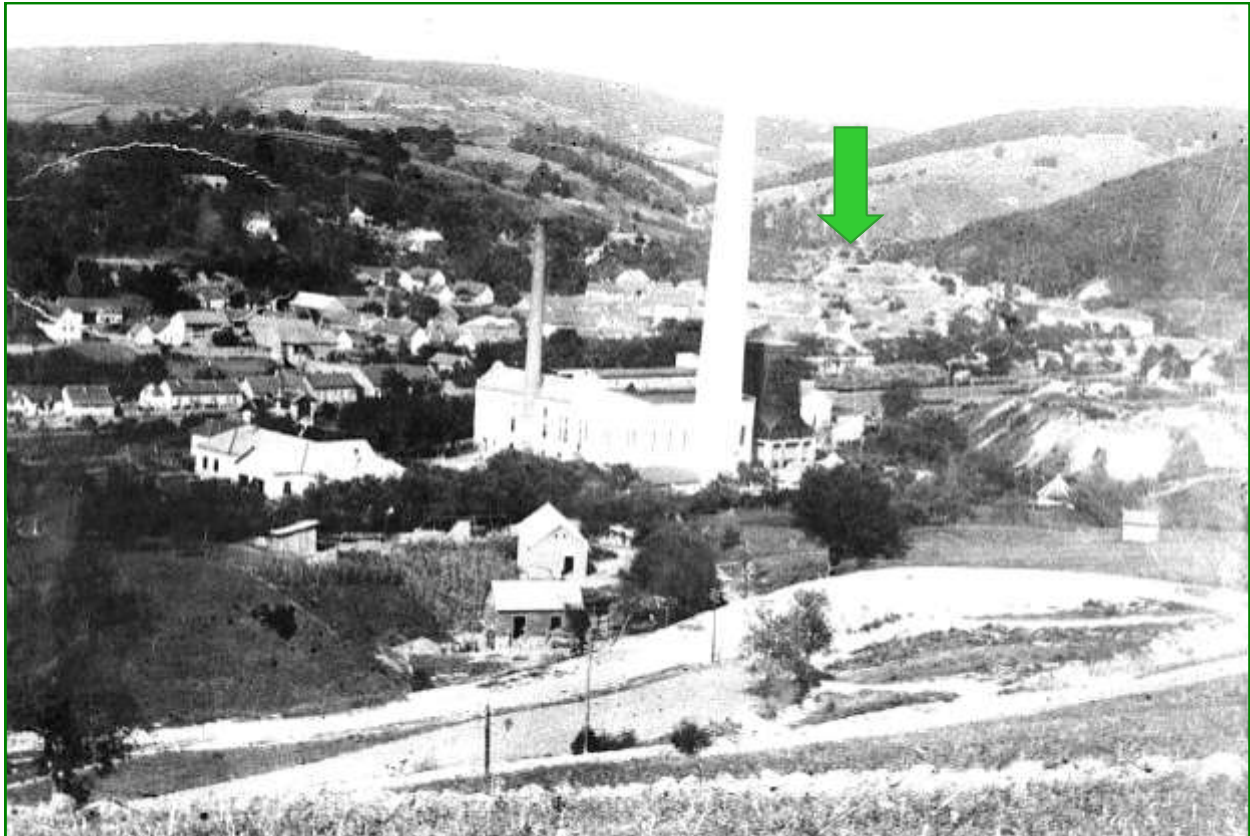
-ban újra megjelentek a MAORT gépei a területen, és az 1949-ben bekövetkező államosításig újabb 22 db kőszén-, ill. vízkutató fúrás mélyítettek le összesen 4 314 m hosszban.

Az államosítás utáni évek

Az 1949-ben lezajlott államosítás után 1949. okt. 1-én megalakult a Bányászati Kutatási és Mélyfúrási Nemzeti Vállalat, melynek központja Budapesten volt. A vállalat hét hazai üzemvezetőséget alapított, ezek egyike volt a Komlói Üzemvezetőség.

Telephelyét az akkor még elmaradott, sáros kis falu, Komló legszélén jelölték ki. A telephelyen csak egy rozoga barakképület állt, sem műhely, sem raktár nem volt. Két lestrapált Haniel típusú ütte működő fúróberendezés jelentette a teljes gépparkot.

A vállalat budapesti javító- és anyagellátó telephelyén azonban már készültek lelkes fiatal mérnökök tervezésében az első magyar gyártmányú, forgatva működő, Rotary rendszerű fúrógépek, melyek 3–400 m-es mélységig tudtak fúrni. A gépek elkészültével ott helyben, a műhelyudvaron próbálták ki őket, próbafúrásokat fúrtak velük, majd az első kettőt kalandos körülmények között, a háború ál-

1. ábra. A mélyfúró vállalat telephelyének kijelölése Komlón (zöld nyíl)

tal megviselt utakon hozták le Komlóra, és azonnal munkába állították. Az első két fúrás, melyet e gépek fúrtak, a Komló-27. és a Komló-28. sz. fúrások voltak. A fúrási munka igen lassan haladt, a fúrószerszámok gyengék voltak a mecseki kemény kőzetekhez, és műhely hiányában a felújításuk sem volt lehetséges. Hamarosan azonban megépült egy kis raktárépület, épült a műhely is, megérkezett az első esztergagép, egy másikat meg felújítottak.

Az üzemvezetőségnek nem volt személygépkocsija, volt viszont egy Rigó nevű lova és egy bricskája, azon jártak ki a műszaki vezetők a fúrásokhoz. Az üzem akkori vezetője Suha Ferenc volt, aki később a Mecseki Ércbánya V. Mélyfúró Üzemét vezette.

Ebben a hároméves hősi időszakban 14 db (4616 fm) szénkutató fúrás mélyült le Hosszúhetyénben, Komlón és Hidason. Ekkor indult be a zengővárkonyi vasérckutató (10 db fúrás, 1022 fm), és az első mánfai ivóvíz-kutatókat is ekkor fúrták. Vasason homokkutatót is végeztek, mivel a felhagyott bányatárségek tömedékeléséhez sok homokra volt szükség.

2. ábra. Hazai gyártású önjáró fúróberendezés az 1960-as évekből

A fúrások ebben az időszakban kizárólag teljes szelvényű fúrás móddal mélyültek, ami azt jelenti, hogy a fúrószerszám a fúrólyuk talpának teljes felületén őrölte fel a kőzetet, és ezt a felőrölt anyagot (az ún. furadékmintát) erős szivattyúk által mozgatott ún. öblítő iszap szállította a felszínre. Minden méternyi előrehaladás, illetve érzékelhető rétegváltozás esetén mintát vettek a felszínre ke

3. ábra. Fúrásminták ládában

4. ábra. A szerző fúrásminták vizsgálata közben

rült furadékból, melyet a geológus megvizsgált és dokumentált. Így készült el egy-egy kutatófúrás rétegszelvénye. A kőszételepek fúrasi mintanyaga minőségvizsgáló laboratóriumba került, ahol megállapították a fűtőértékét, hamutartalmát és egyéb minőségi jellemzőit.

A geológiai szolgálatot ebben az időben a Komlói Szénbányászati Tröszt geológusai: Wein György és Nagymányoki Ádám, valamint a Magyar Állami Földtani Intézet nagynevű geológusa, Vitális Sándor látta el.

A Komlói Mélyfúró Vállalat megalakulása

1952. jan. 1-én megalakult a Mélyfúró Ipari Tröszt, melynek keretében önálló vállalatok jöttek létre, többek közt a Komlói Mélyfúró Vállalat is.

Az 1950-es években köztudottan a nehézipar nagyarányú fejlesztését, az acélgyártás felfuttatását tűzték ki célul, és ennek megvalósítása nagy mennyiségű kokszolható feketekőszénre kívánt. Így aztán Komló környékén teljes erővel megindult a feketekőszén-kutatás. Vass Zoltán, a Komlói Szénbányászati Tröszt akkori igazgatója szemé-

lyes közbenjárásával, anyagi eszközök előteremtésével támogatta az akkor még a Szénbányászati Tröszt szoros függőségében lévő vállalatot. A Mélyfúró Vállalat akkori igazgatója Tóth Kálmán volt.

A műszaki fejlesztés felgyorsult. A Szovjetunióból megérkeztek az első nagyobb teljesítményű, BA típusú fúrógépek, melyekkel már 1000 m-ig lehetett fúrni. A fúrószerszámok is kicserélődtek, az elavult szárnyas vésőket görgős vésők váltották fel, a fúrasi sebesség megnőtt. Ebben az időszakban 68 db feketekőszén-kutató fúrás mélyült le 34170 fm összes hosszúságban. Folytatódott a mánfai ivóvíz-kutak létesítése, hiszen a rohamosan épülő Komló megnövekedett lakosságának égetően szüksége volt jó minőségű ivóvízre.

A fúrasi mintaanyag földtani dokumentálását még mindig a Komlói Szénbányászati Tröszt geológusai végezték. Az egyetemről megérkeztek a háború után végzett első geológusok: Gyovay László, Hönig Gyula és Láda Árpád. A fúrások földtani szempontból igen nehezen voltak értékelhetők, geofizikai fúróluk-vizsgálatnak (karotázsmérésnek) akkor nálunk még híre sem volt, és a

5. ábra. A fúrótorony felállítása

teljes szelvényű fúrési technológia miatt a mintanyag erősen kevert volt.

A Szénbányászati Trösztől való elszakadás

1955. jan. 1-én megalakult az Országos Földtani Főigazgatóság, és a Mélyfúró Ipari Tröszt vállalatai közvetlenül a Nehézipari Minisztérium irányítása alá kerültek. Az ezt követő 11 éves időszak jelentette a Komlói Mélyfúró Vállalat egyik legsikeresebb korszakát.

A géppark tovább bővült. A Szovjetunióból megérkeztek az akkori időkben modernnek számító BU típusú, Rotary rendszerű, majd az önjáró ZIF fúrógépek, melyekkel már 1300–1400 m-ig is lehetett fúrni.

A teljes szelvényű fúrás fokozatosan felváltotta a magfúrás, melynek eszköze a magcső volt. A magcsőhöz alul keményfém-darabkával fogazott fúrókorona csatlakozott, mely csupán gyűrű alakú felületen örölte fel a kőzetet, így a magfúrás eredményeként rúd alakú kőzetminta volt nyerhető, mely pontos képet adott a mélyben húzódó kőzet-

réteg minden jellemző tulajdonságáról.

A fiatal, lelkes műszaki fejlesztő gárda egyre célszerűbb fúrószerszámokat dolgozott ki, megjelentek az első duplafalú magcsövek és gyémántszemcse-betétes fúrókoronák, melyekkel a magfúrás eredményessége ugrásszerűen megnőtt.

1950-ben történt az első geofizikai lyukszelvényezés (karotázs-mérés), melyet a nagykanizsai Ásványolajkutató és Mélyfúró NV. mérőköcsija végzett. Ez óriási minőségi változást hozott a fúrési rétegsor dokumentálásában, hiszen ettől fogva centiméteres pontossággal volt meghatározható a kőszételepek és a többi geológiai réteg felszínétől való mélysége.

1959-ben munkába állt a Komlói Mélyfúró Vállalat első saját tulajdonú geofizikai mérőköcsija, mellyel az első karotázs-mérést a Hosszúhetény-19/a. sz. fúrólyukban végezték.

Ebben az időszakban 20–25 fúróberendezés dolgozott a Mecsekben és környékén. A vállalati létszám meghaladta a 600 főt. A vállalat igazgatója Tóth Kálmán, majd Vigh Andor, később Várhegyi Pál lett.

6. ábra. Készülődés geofizikai méréshez

A fúrás műszaki vezetők Kepecz Mihály és Róder Antal voltak. A főfúrómesteri teendőket Horváth Imre, Mátis Kálmán, Lauer János, Kepecz Béla, Ereth Menyhért, Kempf József és Deák József látták el. Később újonnan végzett fúrótechnikussal bővült a főfúrómesteri gárda: Tóth László (szőke), Tóth László (fekete), Kustán József és Kassai Károly munkába állásával. A fúrógépeknél sok kiváló, nagy szakmai tapasztalattal bíró fúrómester és segédmunkás dolgozott.

1959. jan. 1-én a Komlói Mélyfúró Vállalat neve Mecseki Földtani Kutató-Fúró Vállalatra változott, ám ez semmilyen szervezeti változást nem jelentett. A vállalat igazgatója ebben az időszakban Varga István volt.

1958 és 1968 között 674 db kismélységű (20–120 m közötti) földtani térképező fúrás mélyült le a Mecsekben, lehetővé téve ezzel a Magyar Állami Földtani Intézet 1:10 000-es méretarányú földtani térképsorozatának létrejöttét.

A vállalat kutatási csoportjai Geológiai csoport

Az első geológusok: Gyovai László, Hőnig Gyula és Láda (Nagyvárad) Árpád után évről évre újabb

geológusok érkeztek az egyetemekről: Lédeczi Erzsébet (Somssich Lászlóné), Némédi V. Zoltán, Somos László, Káli Zoltán, Földi Miklós, B. Nagy József, Tamáshídi László, Kovács Endre, Várszegi Károly, Várszegi Károlyné, Káposzta József, Hegyi József, Pordán Sándor, Fauszt András. A geológiai csoport vezetője Gyovay László volt.

A megnövekedett dokumentációs munka szükségessé tette kollektorok (Dorn Ferenc és Varga Sándor), majd később a Szabó József Geológiai Technikumból kikerülő geológus technikusok (Szabó György, Soós Józsefné) alkalmazását, valamint gépírók és műszaki rajzolók munkába állítását is. A geológiai csoport létszáma a 60-as évek elején meghaladta a 20 főt.

Geofizikai csoport

A fúrólyukban végzett geofizikai mérés (karotázsvizsgálat) az 50-es évek elején kezdődött a Mecsekben. 1950–1955 között a nagykanizsai Ásványolaj-kutató és Mélyfúró NV. mérő kocsija végzett alkalmanként mérést. 1955-től 1964-ig a Magyar Állami Geofizikai Intézet vette át a mecseki fúrások karotázsmérését.

7. ábra. A fúrasi minták laboratóriumi vizsgálata

A kezdeti időkben még csak természetes potenciál- és elektromos ellenállásmérések voltak, és ez nem volt elégséges a széntelepek és a meddőközetek egyértelmű elkülönítéséhez. Áttörést jelentett 1958-ban a radioaktív mérőműszerek munkába állítása, mely a térfogatsűrűség szignifikáns különbsége segítségével lehetővé tette a kőszéntelepek helyzetének, sőt minőségének a meghatározását is.

Az első két szovjet gyártmányú mérőkocsi, amely már a Komlói Mélyfúró V. tulajdonát képezte, 1959-ben állt munkába. A kiértékelő csoport ekkor még a Geofizikai Intézet alkalmazásában állt, vezetője Szalai Mihály volt.

1961-ben alakult meg a vállalat geofizikai csoportja, vezetője először Fabiáncsics László, majd 1963 februárjától Kiss E. Zoltán lett, aki nyugdíjba vonulásáig, gyakorlatilag a mecseki kutatások befejezéséig látta el ezt a munkakört. Ő és Hursán László, mint geofizikus mérnökök, értékelték ki a lyukgeofizikai méréseket. Az észlelői munkát Szalai Béla (1963-74 között) és Mohácsi József (1959-

88 között) végezték. A csoport a mérőkocsi vezetőjével, 2-3 segédmunkással és egy műszaki rajzolóval egészült ki.

1973 után a Mecseki Üzemvezetőségnek saját műszerkocsija nem volt, a dél-dunántúli fúrásokat a várpalotai mérőkocsik mérték, de a kiértékelés továbbra is Komlón történt, melyet Kiss E. Zoltán geofizikus mérnök nagy rutinnal és magas szintű szakmai tudással végzett.

Központi Anyagvizsgáló Laboratórium

Már az 50-es évek elején felmerült az igény a Magyar Állami Földtani Intézet részéről, hogy a hatalmas tömegű fúrasi mintaanyag kőzettani, őslénytani és geokémiai vizsgálata megtörténjen. Így került sor 1956-ban arra, hogy Gyovai László főgeológus a Komlói Szénbányászati Trösztnél megszervezze az akkor még összesen két főből: Vargáné Regéczi Edit geológusból és Kernerné Sümegi Katalin geológus technikusból álló Földtani Anyagvizsgáló Laboratóriumot, mely már a kö-

8. ábra. Fúrások egy archív képen

9. kép. Geológia megbeszélés egy pécsi kutatófúrásnál 1978-ban. A résztvevők balról jobbra: Hegyi József, Somssich Lászlóné, Ádám Oszkár, Szilágyi Albert, Szilágyi Tibor, Németh Lajos.

vetkező évben kivált a bányavállalatból, és a Mélyfúró Vállalat részeként működött tovább, bár saját épülete csak 1962-ben épült fel.

1957-től a laboratórium létszáma gyarapodni kezdett és hamarosan elérte a 30 főt. Vezetője Bóna József mikrobiológus lett, aki később átvette az őslénytani osztály vezetését, és nyugdíjba vonulásáig vezette azt.

A laboratórium vezetésével 1959-ben Somssich Lászlónét bízták meg, aki nagy rátermettséggel látta el ezt a feladatot 1975-ig. Őt egy évre Némedi V. Zoltán váltotta fel, majd 1988-ig Hegyi József látta el a laborvezetői teendőket. Szilágyiné Zong Klára 1988-92 között, majd Pordán Sándor 1995-ig vezette a közben kft-vé alakult, erősen lecsökkent létszámú laboratóriumot, mely 1995. december 31-én megszűnt.

Az Anyagvizsgáló Laboratóriumban magas szintű szakmai tevékenység folyt, melynek eredményeképpen sok új földtani, őslénytani és geokémiai adat és összefüggés megismerésére került sor mind a Mecsek térségében, mind az ország számos más kutatási területén.

Az Országos Földtani Kutató- és Fúró Vállalat megalakulása

Az Országos Földtani Főigazgatóság a fúrás munkák hatékonyabb koordinálása céljából 1965. janu-

ár 1-én összevonta a három hazai mélyfúró vállalatot, és létrejött az Országos Földtani Kutató- és Fúró Vállalat. Székhelye Várpalota lett. Az északmagyarországi, a dunántúli és a komlói vállalat üzemvezetőségekként működtek tovább. A Komlói Üzemvezetőség vezetője dr. Deák Imre, majd Sáfrány János lett.

1966-tól kezdődően a köszénkutatás súlypontja áthelyeződött a közép- és észak-dunántúli barnaköszén-területekre. Dél-Dunántúlon 1970-ig a kutatás a minimálisra csökkent. A fúróberendezéseket, a műszaki szakembereket és a geológusok egy részét is átirányították a Nagyegyháza–Mány környéki intenzív kutatási területre.

A geológiai csoport másik részéből kamerális csoport alakult Némedi V. Zoltán vezetésével, melynek feladata a Közép-Dunántúlon befejezett kutatások összefoglaló jelentéseinek elkészítése volt. A csoport tagjai Várszegi Károlyné és Hoffmann Béláné geológusok, Soós Józsefné geológusteknikus, Nábob Györgyné és Kovács Ferencné rajzoló, valamint Zag Istvánné és Elek Béláné gépirók voltak.

A dél-dunántúli kutatási megrendelések átmeneti hiánya nem kis megrázkódtatással járó profilváltásra kényszerítette a Mecseki Üzemvezetőség szakembergárdáját. 1970-ben ugyanis egy új, országos, államilag támogatott program indult el a községek jó minőségű ivóvízzel történő ellátására,

10. ábra. A Komlói Mélyfúró Vállalat egykori telephelye a lebontás előtt (Árgyelán Gy. felvétele)

melynek révén az üzem szerencsére ismét megrendelésekhez jutott. 1970 és 1973 között a Mecseki Üzemvezetőség közel 250 dél-dunántúli község vízműkútját (összesen 44720 fm) fúrta meg, kezdetben - tapasztalat híján - nagy nehézségek árán. A kutak túlnyomó része még ma is ellátja e községek lakóit ivóvízzel. Az üzemvezetőség kiváló fúrás csoportja mélyítette le Dombóváron azt a két nagy mélységű termálkutat is, mely a város termálfürdőjének, Gunaras-fürdőnek a megépítését tette lehetővé. Ugyancsak ekkor létesült a máig kihasználatlanul álló Ellend-2. sz. termálkút. A fúrás részlegét ebben az időben Eőri Zoltán fúrómérnök vezette.

1976-ban elkezdődött a Máza-Dél – Váralja-Dél feketekőszén-terület megkutatása. 1976-84 között e területen 45 db nagymélységű kutatófúrás mélyült le 49100 m összes terjedelemben. Ez a kutatás jelentette a mai napig a mecseki feketekőszén-kutatás csúcsát mind a műszaki felkészültség, mind az összehangolt geológiai, geofizikai és anyagvizsgálati munka tekintetében. A fúróberendezések műszaki irányítását Róder Antal hangolta össze, a kutatásirányító geológus 1978-ig Némedi V. Zoltán, majd Szilágyi Tibor, a geofizikai csoport

vezetője Kiss E. Zoltán, az anyagvizsgálati laboratórium vezetője Némedi V. Zoltán, majd Hegyi József volt. A fúrások dokumentálását Szilágyi Tibor, Hőnig Gyula, Erdélyi Árpád, Simon Ernő, Gál Zoltán, Rendeki Ágoston, Deák János és Varga Árpád geológusok, valamint Németh Lajos, Nagy Ferenc, Platschek Sándor, Enyezdiné Tamássy Magdolna, Soós Józsefné és Kajári Ferenc geológusteknikusok végezték. Máté Józsefné gépiró, Vincze Józsefné és Lauferné Szabó Ilona rajzolók egészítették ki a csapatot.

A fúrógépek és a szállítás zavartalan működését a gépműhely és a TMK-részleg kiváló munkája tette lehetővé.

A kutatás eredményeit összegző zárójelentés (Szilágyi Tibor geológus szerkesztésében) a szakmai kreativitás és a számítógépes precizitás ötvözeteként létrejött magas színvonalú munka. Az egymilliárd tonna feketekőszén-készlettel bíró előfordulás hasznosítása a jövő feladata.

A máza-déli kutatással párhuzamosan, illetve azt követően egészen 1990-ig a pécsi és a vasasi, külfejtésre alkalmas területeken csaknem 100 db kisebb mélységű feketekőszén-kutató fúrás mélyült le (10147 fm). A pécsi Rucker-akna területén

is létesült 7 db nagyobb mélységű kutatófúrás felderítő céllal 5650 m összes hosszúságban.

Ugyancsak ekkor került sor néhány építőkö-kutatásra a Villányi hegységben, illetve Komlón a kőbányák bővítése céljából.

1989-ben a Mecsekben a földtani kutatás iránti igény a minimálisra csökkent, ezért az OFKFKV a komlói telephelyen a fúrási részleget felszámolta. A szerszámgyártó részleg azonban még 1992-ig üzemelt, majd privatizáció útján kft-vé alakult. Az egykori komlói telephelyen ma egy alkatrészeket gyártó vegyes vállalat működik.

Utószó

A Komlói Mélyfúró Vállalat fennállásának negyven éve alatt a Komlón élő és dolgozó szakemberek áldozatos munkájával hozzájárult a feketekőszén-bányászat, és ezáltal a város fejlődéséhez. Nagymértékben elősegítette a feketekőszén-előfordulás megismerését, a baranyai települések ivóvíz-ellátását, az építőkö-bányászat működését. Tevékenysége nélkül ma nem ismernénk ilyen fokon a Mecsek hegység szerkezeti felépítését, közeteknek anyagát, ősmaradványait, hasznosítható értékeit. Az utókorra a dokumentációkban és az összefoglaló jelentésekben felhalmozott értékes információkon túl sok százmillió tonna megkutatott ipari kőszénvagyont, ma is működő ivóvíz kutak százait, értékes termál kutakat, megkutatott és minőségileg bevizsgált építőanyag-készleteket hagyott.

Köszönetnyilvánítás

Köszönet Mohácsi Ervinnek és minden egykori munkatársamnak, akik adatokkal, fotókkal, javító észrevételekkel segítették a munkám.

Irodalom

- Soós J.-né 1998: A komlói táj földtani kutatásának 150 éve (1848–1998). – Folia Comloensis 7: 3–23.
- Soós J.-né 2005: Földtörténeti múltunk emlékei. In Fazekas I. (szerk.): A komlói térség természeti és kultúrtörténeti öröksége. – Regiografo, Komló, 9–38 pp.

11. ábra. Komló távlati látképe, a távolban a Hármas-hegy vonulata. A sárga nyíl a mélyfúró vállalat helyét mutatja.